

in pisati. In vendar so državni služabniki v marsičem na boljsem, nego pa ljudski učitelji, posebno glede penzije. Še vedno je resničen pregovor starih paganskih Rimljanov, da kogar sovražijo bogovi — narede ga učiteljem!

Končno nam še preostaja izpregovoriti o potezanju učiteljev za zboljšanje gmočnih razmer. Učitelji smo še precej dobro organizovani: imamo okrajna, deželna učiteljska društva in celo „Zaveze“ raznih učiteljskih društev. — Delovanje teh društev je večinoma zanotranjo šolo, za pouk, a vendar se leto za letom oglašajo s prošnjami za zboljšanje plač. V arhivih deželnih zborov leže že celi kupi takih prošenj ter spe spanje — pravičnega. V nekaterih deželah so sicer dosegli nekaj zboljšanja n. pr. na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem in vseh severnih deželah — le v Galiciji in na Primorskem je bilo vsako prosjačenje zaman. V Galiciji n. pr. so učitelji celo umirali za lakoto in pomanjkanjem. Znameniti so bili pojavi na Goriškem v zadnjem času.

Narodna naobrazba in vzgoja.

Spisal J. M.

II.

Narod slovenski stanuje po vaseh, malih in večjih mestih. Po vaseh in malih mestih so družbinske razmere več ali manj slične, samo v večjih mestih kakor v Ljubljani, Trstu in t. d. se razločujejo od prejšnjih.

Kako povzdigniti in pospešiti naobrazbo in vzgojo na kmetih in malih mestih na jedni strani, v srednjih in velikih mestih na drugi strani, bodi snov naslednjim vrsticam.

Velike iznajdbe v našem stoletju so gospodarske razmere, francoska revolucija s svojimi posledicami pa politično življenje ljudstva postavila na vse drugo stalo. Življenje narodovo in tudi njegovo naziranje o vseh pojavih javnega življenja se pa še vedno giblje v refleksijah na stare dobre čase. — Kolo napredka in političnih sprememb pa se vrti neprestano in s podvojeno hitrostjo, in ljudstvu, ki se ne ozira na ta velikanski napredek in izpremeno gospodarskih razmer, preti poguba. Vsak trezen in razumen rodoljub ima tedaj važno dolžnost, prvič odpirati ljudstvu oči in mu kazati, kje mu preti materialna in moralna nevarnost in drugič, opozarjati ga, da se te nevarnosti in gotove pogube reši le s tem, ako si z izobraženjem svojega uma pribori za življenski boj potrebno orožje ter z odpravo slabih razvad, ki so se deloma ohranile iz prejšnjih časov, deloma pa izumile iz novih narodno-gospodarskih razmer, okrepi svoje telesne in du-

ševne sile. — Potemtakem je dolžnost razumnikova, narod vzgojevati in ga naobraževati.

Storilo se je in stori se marsikaj v tem oziru. Saj imamo narodne šole skoraj v vsakem selu, in analfabeti ginevajo od leta do leta. Tudi družba sv. Mohorja upliva blagodejno na razvoj narodov, a neresnico bi govoril, ko bi trdil, da se stori že dovolj, kajti manjka nam živo dejstvujočega naobraževanja in odgojevanja narodovega od strani razumnikov! In dokler se ne zgodi to, ne bode ne šola ne cerkev znatno izboljšala razmer. Kdor ni slep ter ima srce in razum za blagor narodov, naj le pogleda nekoliko v déžél in videl bo med ljudstvom — ne rečem povsodi — ali vendar pogosto, nezaupnost in trmoglavost proti vsaki novotariji, nezaupnost in boječnost pred vsako gosposko suktnjo, kakor da je narod še sedaj mnenja, da za vsako gosposko suktnjo tiči eksekutor ali pa priganjač izza oseminštiridesetega leta! Pretepi, poboji in surovost med narodom so vsled slabe, ponarejene, a cene pijače v večji meri v navadi kakor nekdanj, dasi je naše ljudstvo v svojem jedru dobrosrčno in ljubeznjivo.

Narodna šola je na teh razmerah nedolžna, ker ona, kakor sem že rekel prej, položi samo temelj naobrazbi in vzgoji, krivi pa so drugi faktorji. V prvi vrsti je tem razmeram krivo vse slovensko razumništvo, ker se za naobrazbo celokupnega naroda vse premalo briga, v drugi vrsti pa tudi mnogobrojni in uplivni duhovski stan, držeč se večinoma pri pouku in vzgoji suhoparnega načela, ker od leta do leta poboljšuje in vzgaja ljudstvo z grožnjo! — Svečeniški stan je svet in vzvišen, saj uči najsvetejši in najlepši nauk Odršenikov, ali vzlic temu vzvišenemu nauku in vzlic brezmejni oblasti duhovnikov na duše, se telesa vernikov še vse preveč kopljejo v grdih kvarnih razvadah. — Da pa ne bode zamere, izjavljam, da ne očitam nikomur zanemarjanja stanovskih dolžnostij — a „kar more to mož je storiti dolžan“, in tega, kar more za narodno odgojo storiti, ni storilo ni posvetno ni duhovsko razumništvo.

Vprašanje je sedaj, kako in kje v prvi vrsti delujmo v prosep narodne prosvete? Vprašanje je z lahka odgovoriti z besedami: da tam, kjer je narodna naobrazba in vzgoja najnedostatnejša in ta je pri narodnem naraščanju od 14 leta dalje. Za malo deco skrbi šola, za odrasle, zrele može skrbe vsaj deloma politična društva, a za zrelejšo mladino — nihče, akoravno ravno ta najbolj potrebuje vzgoje in naobraževanja. Tu je ona velika vrzel v narodni vzgoji, katero moramo zajeziti, ako hočemo vzgojiti za bodočnost krepak, razumen in trezen narod.

Kaj pa podajajmo mladini? Dajmo ji vse, kar jo veseli, a ni za njo škodljivo. Dajmo ji knjig poučnega in zabavnega značaja. Skrbimo, da se bode gojilo med mladino umetno petje in pustimo ji tudi ples,

telovadbo in tako dalje. Sedaj je v tem pogledu jako žalostno. Namesto, da imamo v vsaki večji vasi knjižnico in pevsko društvo, kjer bi si mladina s pisano besedo bistrila um, s petjem pa zabavala in blažila srce, imamo rajši v vsaki drugi hiši krčmo, kjer se ob nedeljah zbira mladina na ples in ko se je od pijače razvnela mlada kri, se dogaja kaj često — kletvina, razgrajanje in — poboj. Nisem sovražnik plesa — Bog varuj! — saj ga še ne zametajo strogi cerkveni učeniki: sovražim in obsojam pa plese v tej obliki, ki se prirejajo po vaseh, kjer se popiva, pleše in kjer se razburjena ljubosumnost kaj često pojavlja v pesti in kolu nad glavo zopernikovo.

Plemenito dušo v krepkem zdravem telesu imej naša mladina, naša nada in naš ponos. To je pa le mogoče, ako se vse razumništvo zavzame zato, da po vseh krajinah slovenskih vzrasejo kmetska ali recimo narodna bralna društva, narodne knjižnice, narodna pevška in kjer mogoče tudi telovadna društva. — Imamo sicer tudi po selih in trgih sem ter tja bralna društva, ali ta po večini ne zadostujejo našemu namenu, ker se v teh društvih shajajo večji del samo taki ljudje, kateri ne potrebujejo pouka. Narodnih bralnih društev, narodnih knjižnic za ljudstvo pa je še zelo zelo malo, dasi je mladina preprostega kmeta ter težaka v prvi vrsti potrebna izobrazbe, pouka in plemenite zabave.

Ozrimo se sedaj nekoliko v mesta! Ako imaš bistro oko, opaziš tudi v vzgoji mestne odrasle mladine mnogo nedostatkov. Posebno najrevnejši med revnimi so tako rekoč sami sebi prepuščeni v tem širokem svetu. Mesta imajo pač svoja pevška, bralna, telovadna in druga društva, a vprašanje, soli vsi slojevi mestne družbe deležni teh vzgojevalnih in izobraževalnih društev, moramo zanikati. Nekatera društva z vzgojevalnim namenom so pristopna le tistim, ki morejo z znatnimi zneski prispevati k vzdrževanju, druga zopet so pristopna le gotovim kategorijam mestnih stanovnikov n. pr. družbe rokodelskih pomočnikov, a društev pristopnih vsem slojem narodne mladine ni.

O javnih knjižnicah pa še ne govorim, kajti celo v središču naroda, v Ljubljani nimamo niti jedne javne narodne knjižnice!

Večkrat se toži o sprijenosti mestne mladine, a ne stori se skoraj nič za njeno vzgojo in še to kar se stori, se po napačnem načelu uravna, ker se mladostnemu temperamentu stavijo preozke meje. Naj navedem samo jeden značilen slučaj. V Ljubljani se je ustanovilo pred dvema letoma katoliško društvo delavk, poleg drugega tudi z namenom, da imajo delavke v društvu nekako pribežališče pred pretečo nravno nevarnostjo. Društvo pa je ustanovljeno na tako ozkem, tesnosrčnem stališču, da živahne zabave in razvedrila željne ženske delavske mladine v večini nikdar ne spraviš v to strogo družbo. Celokroj obleke bi radi spravili pod paragrafe! Razumemo blagi namen

ustanoviteljev, ali uspeh truda bode minimalen; kajti tista dekleta, ki so v družbi, ne potrebujejo društvenega varstva in vzgoje, a one ki jo potrebujejo, niso v družbi.

Vseh razumnikov dolžnost pa bodi, najti srednjo pot, da podajajo narodni odrasli mladini tako vzgojo in zabavo, ki bo mikala mladino, ob enem pa blažila srce ter bistrila um. Potem bode ob enem posledica tega, da mesta ne bodo več brezdno, kjer narod telesno in moralno propada.

Narod v celoti bode prej ali pa slej deležen vseh javnih državljanskih pravic, in sveta dolžnost vsakega rodoljuba bodi, da se narodu poskrbi za to potrebna vzgoja.

V dosego tega zmotra moramo pa skrbeti za:

1. ustanovitev bralnih društev in javnih knjižnic vsaj v vsaki vasi, kjer je narodna šola;
2. ustanovitev pevskih društev;
3. ustanovitev javnih knjižnic po večjih mestih s primerno veliko bralno sobo;
4. ustanovitev telovadnih društev;
5. uvedenje predavanj o vseh strokah človeškega znanja;
6. ustanovitev igralnih družeb, ki bi prirejale predstave tudi po večjih vaseh in trgih.

Kako bi se dalo vse to izvršiti, o tem razmotrivam v sledečem članku.

(Dalje prih.)

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

H.

O zgodovini avstrijsko-ogerske pogodbe.

(Dalje.)

 tej adresi so zahtevali obnovitev prejšnje ogerske ustave, stare pravice in svoboščine in venčanje ogerskega kralja. Potem šele naj se uredi razmerje med Ogersko in drugimi deželami naše države. A pogajanja z Ogersko so se razbila. Erdeljski poslanci so sicer ustopili v širši državni zbor na Dunaju, a s tem se ni veliko doseglo.

Schmerlingova politika tudi v Avstriji ni uspela, ker je imela mnogo nasprotnikov. Pri proračunski razpravi leta 1865. je zlasti Moric pl. Kaisersfeld ostro obsojal Schmerlingovo politiko in se odločno potezal za ogerske pravice. Schmerling se je branil in skušal dokazati, da morajo Ogrji pripoznati državno ustavo. Na ta način je upal,